

College Vergadering

Dossiernummer	2364
Extern Zaak ID	1303222
Vertrouwelijk	Nee
Vergaderdatum	17 maart 2026
Agendapunt	3.5.5
Titel	Aanwijzen 10 gemeentelijke monumenten
Organisatieonderdeel	Team Ruimte, Economie en Duurzaamheid
Eigenaar	Krijnen, Jeroen
Geheimhouding	Openbaar met week embargo
Datum opheffing	25 maart 2026
Portefeuillehouder	Wethouder Sjoerd Wannet

Aanwezigen

Jasper Bloem, Anja de Rouw, Mark Duijtshoff, Wimar Jaeger, Andre Putker, Rick Verschure en Sjoerd Wannet

Afwezigen

Cynthia Creveld

Bijlagen
1303222 – CV – Aanwijzen 10 gemeentelijke monumenten
1303222 – Bijlage 01 – Besluit_aanwijzen_10_gemeentelijke_monumenten
1303222 – Bijlage 02 – Redengevende_omschrijving_Graaf Ottosingel 189–189a
1303222 – Bijlage 03 – Redengevende_omschrijving_Laarstraat 131 – 133_en_Berkelsingel_124–124a
1303222 – Bijlage 04 – Redengevende_omschrijving_Marspoortstraat_16
1303222 – Bijlage 05 – Redengevende_omschrijving_Overwelving 1–3 Spoorstraat 1–3
1303222 – Bijlage 06 – Redengevende_omschrijving_Turfstraat 41–45
1303222 – Bijlage 07 – Redengevende_omschrijving_Molengracht 2
1303222 – Bijlage 08 – Redengevende_omschrijving_Groenmarkt 2–4_en_Waterstraat_84– 86
1303222 – Bijlage 09 – Redengevende_omschrijving_Abersonplein_met_fontein
1303222 – Bijlage 10 – Redengevende_omschrijving_Rosmolensteeg 7
1303222 – Bijlage 11 – Redengevende_omschrijving_urinoir_Berkelkade

1303222 – Bijlage 12 – Adviezen Erfgoedadviesraad
1303222 – Bijlage 13 – Collegevoorstel 723623
1303222 – Bijlage 14 – Collegevoorstel 1270101

Geagendeerd	Vergaderdatum
College Vergadering	17 maart 2026
Memo's en collegestukken (ter info raad)	31 december 2026

Goedkeuringen			
van der Laan, Erik	Akkoord		01-03-2026 18:50
Kasteel, Hendri	Akkoord		11-03-2026 10:38
Wannet, Sjoerd	Akkoord		11-03-2026 12:53

Voorgesteld besluit

Het college besluit, gelet op artikel 5.2 e.v. van de Verordening fysieke leefomgeving gemeente Zutphen 2021 (Vfl 2021), conform bijgevoegd besluit, om de volgende objecten aan te wijzen als gemeentelijk monument:

- Graaf Ottosingel 189–189a Zutphen
- Laarstraat 131–133/Berkelsingel 124–124a Zutphen
- Marspoortstraat 16, 16a–c Zutphen
- Overwelling 1–3/Spoorstraat 1–3 Zutphen
- Turfstraat 41–45 Zutphen
- Molengracht 2 Zutphen (voormalig postkantoor)
- Groenmarkt 2–4/Waterstraat 84–86 Zutphen
- Abersonplein met fontein Warnsveld
- Rosmolensteeg 7 Zutphen en
- urinoir Berkelkade Zutphen.

Besluit

Het college besluit, gelet op artikel 5.2 e.v. van de Verordening fysieke leefomgeving gemeente Zutphen 2021 (Vfl 2021), conform bijgevoegd besluit, om de volgende objecten aan te wijzen als gemeentelijk monument:

- Graaf Ottosingel 189-189a Zutphen
- Laarstraat 131-133/Berkelsingel 124-124a Zutphen
- Marspoortstraat 16, 16a-c Zutphen
- Overwelling 1-3/Spoorstraat 1-3 Zutphen
- Turfstraat 41-45 Zutphen
- Molengracht 2 Zutphen (voormalig postkantoor)
- Groenmarkt 2-4/Waterstraat 84-86 Zutphen
- Abersonplein met fontein Warnsveld
- Rosmolensteeg 7 Zutphen en
- urinoir Berkelkade Zutphen.

BESLUIT AANWIJZEN 10 GEMEENTELIJKE MONUMENTEN

Adres - Graaf Ottosingel 189-189a Zutphen e.a.
Zaaknummer - 1303222

BESLUIT

Het college besluit, gelet op artikel 5.2 e.v. van de Verordening fysieke leefomgeving gemeente Zutphen 2021 (Vfl 2021), om de volgende objecten aan te wijzen als gemeentelijk monument:

- Graaf Ottosingel 189-189a Zutphen
- Laarstraat 131-133/Berkelsingel 124-124a Zutphen
- Marspoortstraat 16, 16a-c Zutphen
- Overwelving 1-3/Spoorstraat 1-3 Zutphen
- Turfstraat 41-45 Zutphen
- Molengracht 2 Zutphen (voormalig postkantoor)
- Groenmarkt 2-4/Waterstraat 84-86 Zutphen
- Abersonplein met fontein Warnsveld
- Rosmolensteeg 7 Zutphen
- urinoir Berkelkade Zutphen

Bijlagen

Onderdeel van dit besluit zijn de bijlagen met de redengevende omschrijvingen van de objecten.

Hierin zijn opgenomen:

- de plaatselijke aanduiding van het gemeentelijk monument;
- de kadastrale aanduiding, en
- een beschrijving van het gemeentelijk monument.

Aan dit besluit liggen verder de volgende bijlagen ten grondslag:

- EAR 2024-085 Advies aanwijzen postkantoor Molengracht 2 Zutphen gemeentelijk monument AVG
- EAR 2024-087 Advies aanwijzen Laarstraat 131-133 Zutphen monument AVG
- EAR 2024-088 Advies aanwijzen Turfstraat 41-45 en Overwelving 1-3 monument AVG
- EAR 2025-090 Advies aanwijzen Marspoortstraat 16 en Graaf Ottosingel 189-189a monument AVG
- EAR 2025-097 Advies aanwijzen monumenten AVG

PROCEDURE

Bevoegd gezag

Op basis van artikel 5.2 van de Vfl 2021 is het college van burgemeester en wethouders bevoegd om een beslissing te nemen over het al of niet aanwijzen van de bovengenoemde objecten en panden als gemeentelijk monument.

Publicatie ontwerpbesluit en indienen zienswijzen

Van de ontwerpbesluiten van 30 september 2025 en 16 december 2025 met het voornemen tot aanwijzing is kennisgeving gedaan op www.officielebekendmakingen.nl. Na beide besluiten heeft het ontwerpbesluit vervolgens 6 weken ter inzage gelegen. Naar aanleiding van deze kennisgeving kon iedere belanghebbende zijn of haar zienswijze indienen. Er is een zienswijze ontvangen op het ontwerpbesluit van 30 september 2025 en twee zienswijzen op het ontwerpbesluit van 16 december 2025. In dit besluit worden de zienswijzen op beide ontwerpbesluiten in één keer behandeld.

Bekendmaking besluit

Op grond van artikel 5:7 van de Vfl 2021 wordt het besluit om toepassing te geven aan artikel 5:2 van de Vfl 2021 schriftelijk bekend gemaakt aan alle zakelijk gerechtigden op de onroerende zaken die vermeld staan in de openbare registers, als bedoeld in artikel 8, eerste lid van de Kadasterwet. De zakelijk gerechtigden kunnen binnen zes weken tegen dit besluit bezwaar maken. Indieners van zienswijzen worden op grond van 3:4 Awb, artikel 3:10 ev. op de hoogte gesteld van het besluit.

OVERWEGINGEN

Het besluit is gebaseerd op de volgende overwegingen:

1. Cultuurhistorie

De als gemeentelijk monument aan te wijzen objecten en gebouwen zijn voor de gemeente Zutphen van architectuurhistorische en cultuurhistorische waarde.

De objecten en gebouwen zijn alle aan de hand van vastgestelde criteria beoordeeld (*Beleidsregel aanwijzen monumenten 2023*). Op grond van architectuurhistorische waarden, stedenbouwkundige waarden, algemeen historische waarden, gaafheid/herkenbaarheid en zeldzaamheid is vastgesteld dat de nu voorgedragen objecten en panden monumentale waarden hebben en van groot algemeen belang zijn voor de gemeente Zutphen. Verwezen wordt naar de redengevende omschrijvingen van de objecten en panden.

2. Verduurzaming

De verduurzaming van de aan te wijzen panden blijft goed mogelijk door innovatieve oplossingen voor het isoleren en energiezuinig maken van gebouwen zonder dat dit ten koste gaat van monumentale waarden en architectonische kwaliteit.

3. Advies Erfgoedadviesraad

De Erfgoedadviesraad heeft in haar adviezen:

- EAR 2024-085 Advies aanwijzen postkantoor Molengracht 2 Zutphen gemeentelijk monument AVG
- EAR 2024-087 Advies aanwijzen Laarstraat 131-133 Zutphen monument AVG
- EAR 2024-088 Advies aanwijzen Turfstraat 41-45 en Overwelving 1-3 monument AVG
- EAR 2025-090 Advies aanwijzen Marspoortstraat 16 en Graaf Ottosingel 189-189a monument AVG
- EAR 2025-097 Advies aanwijzen monumenten AVG

positief geadviseerd over plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst van:

- Graaf Ottosingel 189-189a Zutphen
- Laarstraat 131-133/Berkelsingel 124-124a Zutphen
- Marspoortstraat 16, 16a-c Zutphen
- Overwelving 1-3/Spoorstraat 1-3 Zutphen
- Turfstraat 41-45 Zutphen
- Molengracht 2 Zutphen (voormalig postkantoor)
- Groenmarkt 2-4/Waterstraat 84-86 Zutphen
- Abersonplein met fontein Warnsveld
- Rosmolensteeg 7 Zutphen
- urinoir Berkelkade Zutphen

Verwezen wordt naar de adviezen van de EAR.

ZIENSWIJZE(N)

Er is op het voornemen tot aanwijzen van het object Marspoortstraat 16, 16a-c Zutphen door de eigenaren (VvE) een zienswijze ingediend. Ook zijn er twee zienswijzen ingediend door omwonenden van het aan te wijzen urinoir aan de Berkelkade. De zienswijzen zijn in de daarvoor wettelijk gestelde periode ingediend en daarmee ontvankelijk. De zienswijzen worden hieronder samengevat en voorzien van een reactie.

1. Zienswijze eigenaren Marspoortstraat 16, 16a-c Zutphen (zaaknummer 1264376)

Op 13 november 2025 heeft de vereniging van eigenaren (VvE) van het perceel Marspoortstraat 16 te Zutphen een zienswijze ingediend met betrekking tot het voornemen van het college van B en W om het pand aan te wijzen als

gemeentelijk monument. De zienswijze is ingediend omdat de eigenaar tegen de toekenning van de gemeentelijke monumentale status aan het pand is. Hieronder wordt ingegaan op de zienswijze. De zienswijze is door indiener onderbouwd met de volgende redenen:

a. Bezwaar tegen inperking eigendomsrecht en financiële consequenties

Indiener stelt dat een monumentstatus ervoor zorgt dat zij niet langer zelf kan beslissen over wijzigingen in onroerende zaken binnen de eigen woning of kantoor, zonder dat de gemeente daar enige vorm van compensatie tegenover stelt. Indiener stelt dat in gevallen waarin de staat de rechten van burgers, ondernemers of instellingen inperkt, deze tegenwoordig altijd enige vorm van compensatie biedt. Tevens stelt indiener dat tegen de hogere lasten (en mogelijke waardevermindering) van een monument-status de gemeente daar alleen de mogelijkheid van een laag-rentende lening bij de provincie tegenoverstelt.

Reactie:

Het eigendomsrecht is een absoluut recht dat niet wordt betwist. Wel is het zo dat het college de bevoegdheid heeft om publiekrechtelijke beperkingen op te leggen. In dit geval doet het dat als onderdeel van het aanwijzen van het pand als gemeentelijk monument met het doel om cultuurhistorisch erfgoed voor de toekomst te behouden. Compensatie is daarbij niet verplicht. Het college ziet de negatieve gevolgen voor de economische waarde van het eigendom door een monumentstatus van het pand onvoldoende onderbouwd. Onderzoek in het verleden heeft overigens aangetoond dat de invloed van een monumentstatus op de verkoopsom, positief of negatief, niet één op één aantoonbaar is (Bade/Smit, *Eigen haard is goud waard*, 2010). Voor gemeentelijke monumenten zijn subsidiemogelijkheden beschikbaar die tijdens een gesprek met indiener op 13-11-2025 mondeling zijn toegelicht.

b. Uitstellen procedure tot na vaststellen afwegingskader

Indiener verwijst naar kanttekening 1.3 van het collegevoorstel bij het voornemen tot aanwijzing, waarin het college stelt dat onduidelijk is wat eigenaren wel en niet kunnen veranderen aan hun monument en aangeeft dat een Zutphens erfgoedprogramma wordt voorbereid waarin het behoud, het benutten en het beleven van het Zutphens erfgoed centraal staat en waarin een transparant afwegingskader met algemene regels voor monumenten en hun eigenaren een plek zal krijgen. Indiener stelt dat het 'overeenkomstig normen van behoorlijk bestuur' voor de hand ligt dat 'het college procedures tot het aanwijzen van gemeentelijke monumenten uitstelt tot na het vaststellen van dit afwegingskader door de Gemeenteraad.'

Reactie:

Wettelijk zijn de Omgevingswet en de Verordening voor de Fysieke Leefomgeving 2021 momenteel de bestaande kaders waarbinnen het college beslissingsbevoegdheid heeft om wel of niet een vergunning af te geven, daarbij geadviseerd door de commissie voor Ruimtelijke Kwaliteit en Cultuurhistorie (RKC). Dit is een ander besluitvormingsproces dan het aanwijzen van de monumenten en staat hier ook los van. Er is daarom geen reden om het besluit op dit punt aan te passen of aan te houden. Het college heeft de ambitie om een transparant afwegingskader op te stellen met algemene regels voor monumenten en hun eigenaren om een vergunning te krijgen, maar dat heeft geen invloed op het voorliggende collegevoorstel.

c. Gebouw niet in goede technische staat.

De VvE is het niet eens met de stelling van het college in kanttekening 1.4 van het collegevoorstel bij het voornemen tot aanwijzing dat het gebouw in goede technische staat is. De VvE wijst op verzakkingen aan de Oostzijde van het pand en de afscheidingsmuur en de mogelijke fundering op resten van de stadsmuur.

Reactie:

Deze zienswijze is terecht. Het college is bij haar uitspraak over de technische staat uitgegaan van een indruk vanaf de straat en erkent dat daarmee geen definitieve uitspraken kunnen worden gedaan over niet-zichtbare gebreken. Mocht het gebouw zich overigens niet in een goede technische staat bevinden, betekent dat niet dat het monument daardoor niet aangewezen zou kunnen worden. Ten aanzien van het uitvoeren van onderhoud is in een gesprek met indiener op 13-11-2025 aangegeven dat daarvoor voor gemeentelijke monumenten subsidiemogelijkheden bestaan. Hiermee draagt het college bij aan de vaak hogere onderhouds- en restauratiekosten voor monumenten ten opzichte van niet-monumenten.

2. Zienswijze (zaaknummer 1298805)

Indiener is het niet eens met het aanwijzen van het urinoir als gemeentelijk monument.

a. Het urinoir is naar mening van de indiener niet historisch of beeldbepalend voor de binnenstad, mede door het niet meer aanwezig zijn van de bioscoop die aan de plaatsing ten grondslag lag.

Reactie:

Het college is met de Erfgoedadviesraad van mening dat het gaat om zeldzaam en bijzonder straatmeubilair met veel objectwaarde, waarbij cultuurhistorische waarde is gelegen in de plek en is het eens met de waardering van het urinoir zoals opgenomen in de redengevende omschrijving. De historische relatie met de verdwenen bioscoop is daarbij slechts één van de aspecten die van belang zijn voor de bepaling van de cultuurhistorische waarde van het urinoir. Dat het urinoir niet historisch is of beeldbepalend ziet het college anders. Zo is het cultuurhistorisch belang van gemeentelijke monumenten niet alleen gelegen in een hele hoge leeftijd, zoals bijvoorbeeld van de vele middeleeuwse huizen in de binnenstad. Elke tijdlaag is van belang en dat geldt in Zutphen zeker voor de periode van de wederopbouw na WOII waarvan het urinoir onderdeel is. Dat het urinoir niet beeldbepalend zou zijn, is voor het college geen bezwaar om het urinoir aan te wijzen als gemeentelijk monument. Het is juist een wezenlijk kenmerk voor het type en de functie van het urinoir dat bewust is geplaatst om niet al te veel op te vallen in het straatbeeld.

b. Het urinoir is beklad met graffiti, stinkt en is vervuild.

Reactie:

Het urinoir is opgenomen in het jaarlijkse beheer- en onderhoudsprogramma van de gemeente Zutphen en de binnenzijde wordt regelmatig schoongespoten en gereinigd. Dat betreft indien nodig ook de buitenzijde. Het bouwwerkje is in de laatste 20 jaar af en toe gevallen aan bekladding met spuitbussen en steeds gereinigd. Dat zal ook nu weer gebeuren. De bekladding is dus van tijdelijke aard.

c. Indiener is van mening dat bescherming en behoud moet gebeuren met een hedendaagse blik.

Reactie:

Bescherming en behoud van erfgoed gebeurt in de gemeente Zutphen altijd met een hedendaagse blik. Veertig jaar geleden stond de periode 1850–1940 sterk in de belangstelling en werden gebouwen uit die tijd aangewezen als gemeentelijk monument. Nu geldt dat voor objecten en panden uit de wederopbouwperiode en ook de interesse in het erfgoed uit de periode 1965-1990 neemt toe. Het aanwijzen van het urinoir als gemeentelijk monument wordt niet los gezien van een veranderende tijdgeest. Het college ziet dat als de essentie van het beschermen van erfgoed als gemeentelijk monument. Daarbij worden maatschappelijke veranderingen niet uit het oog verloren.

d. Indiener is van mening dat aan het urinoir een discriminerend karakter zit.

Indiener stelt dat slechts een heel klein deel van de bevolking gebruik kan maken van deze specifieke voorziening en dat dit object een hele grote bevolkingsgroep expliciet uitsluit zonder dat gekeken wordt om het inclusiever te maken.

Reactie:

Het college kan zich niet vinden in dit standpunt. Het urinoir wordt en kan door eenieder worden gebruikt, waarbij staand of gehurkt de behoefte kan worden gedaan.

3. Zienswijze (zaak 1302657)

Indiener is van mening dat het urinoir niet aangewezen dient te worden als monument, maar moet worden afgebroken.

a. Het urinoir doet afbreuk aan het fraaie stadsgezicht van Zutphen.

Reactie:

Het college is het niet eens met deze zienswijze en is van mening dat het urinoir daaraan als een eigen tijdlaag in het straatbeeld juist een bijdrage levert en bovendien van cultuurhistorische waarde is.

b. Het urinoir voorziet in een behoefte van mannen en een enkele keer van vrouwen.

Reactie: Het is goed om te weten dat uit waarneming blijkt dat het gebouwtje wordt gebruikt waarvoor het is bedoeld, door eenieder. Dit pleit voor het behoud van het urinoir op deze locatie.

c. Indiener heeft waardering voor de cultuurhistorische schets, de bouwkundige beschrijving en de blik op de geschiedenis.

Reactie: Het college van B en W van de Gemeente Zutphen dankt indiener voor het compliment.

d. Het urinoir is beklad.

Reactie:

Het urinoir is opgenomen in het jaarlijkse beheer- en onderhoudsprogramma van de gemeente Zutphen en de binnenzijde wordt regelmatig schoongespoten en gereinigd. Dat betreft indien nodig ook de buitenzijde. Het bouwwerkje is in de laatste 20 jaar af en toe gevallen aan bekladding met spuitbussen en steeds gereinigd. Dat zal ook nu weer gebeuren. De bekladding is dus van tijdelijke aard.

e. Het urinoir dient te worden afgebroken tenzij het wordt geconserveerd en hiervoor middelen beschikbaar worden gesteld.

Reactie: Met het aanwijzen van het urinoir als gemeentelijk monument is sloop van het urinoir niet aan de orde. Ten behoeve van de conservering maakt het urinoir nu al deel uit van het gemeentelijk beheer- en onderhoudsprogramma.

Conclusie

De ingediende zienswijzen hebben niet geleid tot aanpassingen in het besluit tot aanwijzing als gemeentelijk monument.

Aldus besloten te Zutphen, op 17 maart 2026

Het college van burgemeester en wethouders van Zutphen,
de burgemeester, de secretaris,

Redengevende omschrijving Gemeentelijk Erfgoedregister

Monumentnummer: 1500

Gegevens object

Naam: ---
Adres: Turfstraat 41, 43, 45
Postcode: 7201 KE
Plaats: Zutphen
Kadastrale aanduiding: Zutphen, sectie F 9705
X-Y coördinaten: 210387, 461934
Architect: N. van der Laan,
J.J. Brugman
Bouwjaar: 1951-53
Aanpassingen: 1980, 1982, 1984, 1995,
2004, 2020
Beschrijving: J. Krijnen
Datum beschrijving: 12-2024
Datum besluit B&W: 17-03-2026

Omschrijving van het monument

Situering en historie

Het hoekpand Turfstraat 41, 43, 45 is de linkerhelft van een bouwblok aan de zuidzijde van het gelijknamige plein en is gebouwd in een deel van de binnenstad van Zutphen dat na de Tweede Wereldoorlog moest worden herbouwd. Het vooroorlogse stratenplan tussen Berkel en spooreplacement en tussen IJssel en de middeleeuwse wijk Nieuwstad werd in het wederopbouwplan 1948 geheel nieuw gestructureerd. Onderdeel van de plannen waren een nieuw station met stationsplein en de nieuwe Stationsstraat, loodrecht in de as van het station naar de binnenstad van Zutphen. De Stationsstraat sloot daar aan op de Overwelving, die viel in het overgangsgebied tussen de verwoeste stationswijk en het behouden deel van de binnenstad.

In het wederopbouwplan werd niet alleen voorzien in het herstel van de schade en de wederopbouw van verwoeste panden. Ten behoeve van de afwikkeling van het verkeer werd ook sloop en nieuwbouw mogelijk gemaakt om een nieuwe weg door de stad aan te leggen. Herstructurering van de Overwelving vormde in deze nieuwe verbinding een belangrijk onderdeel. Verkeer kon zo vanaf de brug over de IJssel via de Molengracht, de Overwelving en de Rijkshage naar de Warnsveldse weg en vanaf 1973 via de Kleine Omlegging de stad uit en in geleid worden.

Om de nieuwe brede verkeersweg te krijgen en het nauwe gedeelte van de Overwelving bij het kruispunt met de Turfstraat en de Nieuwstad te verbreden, werden een aantal winkelpanden afgebroken. Omdat er grote behoefte bestond aan winkelruimtes die tijdelijk

door een ondernemer kon worden gebruikt, in afwachting van de herbouw van zijn eigen pand, kregen de eigenaars vervangende ruimte aangeboden in zogenaamde wisselwinkels met bovenwoningen, in een in twee fasen op te leveren gebouw aan de Overwelving. De eerste fase werd al in een vroeg stadium van de wederopbouw op de hoek van de Overwelving en de Rozengracht gebouwd. Een jaar later, in 1951-'52, werd de nieuwe zuidelijke wand van de Overwelving aan de oostzijde in aansluitende vorm en architectuur voltooid met de bouw van Turfstraat 41-45. De winkelruimte in dat deel van het gebouw had de entree aan de Overwelving.

Beschrijving

Het hoekpand bestaat uit een hoofdvolume van drie bouwlagen met winkel en kantoor op de begane grond en woningen op de twee bouwlagen erboven onder een flauw schilddak. Het gebouwvolume heeft een rechthoekige plattegrond met de korte zijde van het hoofdvolume aan de Turfstraat en de lange gevel aan de Overwelving. Tussen het hoofdvolume en het linker buurpand Turfstraat 39 is een smal tussenlid onder plat dak opgenomen met de entree tot de bovenwoningen en inpandige balkons erboven.

Het ontwerp kwam tot stand door architect N. van der Laan (1908-1986) uit Den Bosch, geassisteerd door J.J. Brugman uit Utrecht. Nico van der Laan startte in 1946 zijn eigen bureau, maar hij was al in 1941-42 samen met zijn vader L. van der Laan betrokken geweest bij de eerste wederopbouwfase van Rhenen.

Nico van der Laan was de broer van benedictijner monnik en architectuurhistoricus Dom Hans van der Laan met wie hij vanaf de jaren 1930 samenwerkte, vooral voor kerkelijke opdrachten. Samen met zijn broer en met architect Cees Pouderoyen gaf Dom Hans van der Laan van 1945 tot 1973 een cursus 'Kerkelijke architectuur'. In deze cursus voor collega-architecten probeerden zij de maatstaven en grondslagen van echte architectuur te herontdekken. Dit gedachtengoed en het uitdragen ervan staat ook bekend als de Bossche School. Van belang in de ontwerpen van Dom Hans van der Laan was het zoeken naar de perfecte verhoudingen tussen lengte, breedte en hoogte en van de symmetrie tussen de maten van het geheel maar ook van de delen ten opzichte van elkaar. Deze zoektocht naar verhoudingen vormde de basis van het zo genoemde Plastische Getal, een ontwerpprincipie dat in de gelijknamige publicatie *Het Plastische Getal* uit 1967 door Dom Hans van der Laan werd uiteengezet en waarin een verhouding van 1:1,324718 centraal stond. Een uiterlijk kenmerk van de architectuur van de Bossche School is de toepassing van handvorm bakstenen en grof geborstelde voegen, waarvoor dezelfde samenstelling werd gebruikt als voor de metselspecie. Deze gevelbehandeling is ook voor de gevels van Turfstraat 41-45 gebruikt in aansluiting op het twee jaar eerder gerealiseerde, aangrenzende pand Overwelving 1-3 dat ook gemetselde gevels met handvormstenen en grove voegen kreeg.

Exterieur

De gevels aan de Turfstraat en de Overwelving hebben beide een opzet waarbij de winkelzone op de begane grond is gemetseld in wild verband van grote, grove handvormbakstenen welk metselwerk aan de bovenzijde wordt beëindigd met een wit gepleisterde cordonlijst die de overgang markeert naar de kleinere, roodbruine bakstenen waarmee de gevels – eveneens in wild verband - op de eerste en tweede verdieping zijn opgetrokken.

De hoeken van de kopse gevel aan de Turfstraat zijn over de volle gevelhoogte opgetrokken van grote zandsteenkleurige hoekblokken die om en om verspringen. Deze gevel is symmetrisch ingedeeld met een winkelpui op de begane grond en twee vensterassen in de gevel erboven waarbij de vensters op beide verdiepingen boven elkaar gekoppeld zijn in wit gesausde kaders van prefab betonnen elementen.

De winkelpui is voorzien van een eenvoudige geprofileerd, zandsteenkleurig geverfd kader waarin bij de bouw een etalageruit was geplaatst die in 1980 is vervangen voor een

terugliggende winkelpui. De huidige winkelpui is in 2020 geplaatst. Om de hoek aan de Overwelving is een vergelijkbaar omkaderde etalageruit.

De vensters op de eerste en tweede verdieping zijn aan de Turfstraat zijde voorzien van Franse balkons en naar binnen draaiende fenêtres à terres met een horizontale tussenroede en met licht getoogde bovendorpels. Op de eerste verdieping staan de hekwerkjes op een uit de gevel stekende betonnen voet.

De gevel wordt aan de bovenzijde afgesloten door middel van een hoofdgestel dat is opgebouwd uit een eenvoudig geprofileerde en gepleisterde architraaflijst, erboven een terugliggend gemetseld fries waarin boven de vensterassen gepleisterde kussenvlakken zijn opgenomen met kleine oculi in de tussenruimte. Het geheel wordt beëindigd met een klassiek geprofileerde, als goot functionerende, kroonlijst.

Het dak van het gebouw is belegd met antracietkleurige opnieuw verbeterde holle dakpannen (OVH-pan). In het dakvlak boven de Turfstraat is een eenvoudige houten, vlakgedekte dakkapel met een enkel draairaam opgenomen. Een meter achter de nokkeper wordt het dak bekroond door een forse, rechthoekig gemetselde, bakstenen schoorsteen die aan de bovenzijde met een staande rollaag is afgewerkt.

Het smalle bouwdeel links van het pand wordt aan de zijde van Turfstraat 39 begrensd door een gemetselde penant in de rooilijn. Het tussenliggende geveldeel is anderhalve steen teruggeplaatst en was op de begane grond oorspronkelijk voorzien van een portiek met de toegang tot de bovenwoningen. De doorgang is aan de bovenzijde ontlast met een gemetselde segmentboog die in het verleden bij het naar voren plaatsen van de nieuwe toegang op weinig elegante wijze bij de geboorten is weggekapt. Bij het realiseren van een appartement op de eerste verdieping is in 1994 op de eerste etage een inpandig balkon gerealiseerd met gemetselde borstwering die met een eenvoudig hekwerk is verhoogd. Hier was oorspronkelijk sprake van gesloten metselwerk met een toiletraampje. Het balkon op de tweede verdieping is een oorspronkelijk onderdeel van de woning aldaar en is boven de lage borstwering voorzien van een stalen hekwerk uit de bouw tijd, bekroond met twee kleine stalen bolletjes op de bovenste regel.

De gevel aan de Overwelving heeft een symmetrische opbouw en bestaat uit een centraal deel met een brede etalage op de begane grond en drie geaccentueerde venstertraveeën erboven. De etalage bestaat uit een drievaks brede, houten pui met smalle bovenlichten die aan de bovenzijde wordt afgesloten met een eenvoudige kroonlijst. Corresponderend met de puistijlen zijn binnen in de ruimte achter de pui de ronde kolommen zichtbaar die de gevel dragen. De pui wordt geflankeerd door een omkaderde winkelruit links die op zelfde wijze is gedetailleerd als de winkelpui aan de Turfstraat zijde. Rechts van de grote pui is een kleinere, uit de gevel getimmerde etalageruit geplaatst, uitgevoerd als een zeer ondiep erkervenster. Eronder zijn in het metselwerk twee kleine kelderlichten opgenomen, elk ontlast met een steenshoge segmentboog.

De vensters op de eerste en tweede verdieping zijn boven de etalage omkaderd met gesausde prefab betonelementen waar ter hoogte van de borstwering van de tweede verdieping een kader van metselwerk is uitgespaard. De naar binnen draaiende fenêtres à terres op de eerste verdieping zijn voorzien van naar voren geplaatste Franse balkons op een betonnen voet. De gelijkbrede vensters met draairamen op de tweede verdieping hebben een 4+4 roedenverdeling en zijn aan de bovenzijde licht getoogd. Dit was oorspronkelijk ook het geval voor de fenêtres à terres op de eerste verdieping, maar deze zijn rond 1995 vervangen door de huidige exemplaren met een rechte beëindiging. Dit is ook het geval voor de flankerende vensters op de verdieping, met erboven een vlakke suskast ter ventilatie. De draairamen zijn moderen en elk voorzien van een horizontale roede zodat een vierruits beeld ontstaat. De vensters zijn aan de bovenzijde met licht getoogde strekse bogen ontlast. Op de tweede verdieping zijn deze vensters wel nog voorzien van vierruits draairamen met getoogde bovendorpels, ook hier ontlast met licht getoogde strekse bogen.

De gevelbeëindiging van de gevel aan de Turfstraat is aan de Overwelling omgezet en kent dezelfde detaillering waarbij de behandeling van het fries boven de drie middelste vensterassen aan de Overwellingzijde is herhaald.

In het dakvlak is een drietal vlakgedekte dakkapellen uit de bouwtijd aanwezig die in hun plaatsing aansluiten op de ritmiek van het aansluitende dak van Overwelling 1-3 en zich niet verhouden tot de ritmiek van de gevel eronder. De detaillering is gelijk aan de dakkapel aan de Turfstraatzijde en het overstek is derhalve wat eenvoudiger vormgegeven dan de dakkapellen van het buurpand.

Aan de zijde van Turfstraat 39 is het pand geheel ingebouwd. Slechts ter hoogte van het appartement op de tweede verdieping (Turfstraat 45) is door de aanwezigheid van balkons aan de achterzijde en aan Turfstraatzijde sprake van een buitengevel. Het metselwerk is hier vergelijkbaar uitgevoerd als de andere gevels, met het verschil dat de gevelopeningen slechts met een rollaag zijn afgewerkt en in het geval van het achterste balkon is de toegang vanuit de woonkamer aldaar aan de bovenzijde met een doorgaande metsellaag afgewerkt. De bijbehorende deuren zijn vernieuwd.

Interieur

Het gebouw is niet bezocht, maar op grond van een blik naar binnen door de etalageruiten en voorhanden zijnde informatie is het wel mogelijk hier wat over op te merken.

Op de *begane grond* is de huidige indeling en afwerking hoofdzakelijk in 2020 tot stand gebracht. Ter plaatse van de oorspronkelijke trap die toen toegang gaf tot de winkelruimte op de eerste etage en in 1994 is verwijderd, is in 2020 opnieuw een trap geplaatst naar kantoren op de eerste verdieping. Een klein hoogteverschil, overbrugd met twee winkelbrede treden markeert de positie van de kelder.

Op de *eerste verdieping* dateert de huidige indeling en afwerking hoofdzakelijk uit 1994 en 2020. Het appartement wordt bereikt door middel van het trappenhuis dat ook het appartement op de tweede verdieping bereikbaar maakt. Het kreeg in 1994 een eigen voordeur in het trappenhuis en aan de zijde van de Turfstraat zijn toiletten verbouwd tot balkon en keuken. In het interieur zijn de dragende ronde zuilen zichtbaar gebleven. Deze maakten in 1953 deel uit van de winkelruimte op de verdieping.

Het appartement op de *tweede verdieping* is bereikbaar via de toegang links in de Turfstraat en het trappenhuis uit de bouwtijd erachter. Het appartement heeft haar oude plattegrond behouden en ook zijn diverse deuren en ramen uit de bouwtijd bewaard gebleven. Moderne drieling deuren in het achterste vertrek geven toegang tot een balkon dat zicht biedt op de Spoorstraat, aan de voorzijde is vanuit de keuken het balkon aan de Turfstraat toegankelijk.

Via het appartement is de *zolder* toegankelijk. Met moderne tussenwanden is een indeling met overloop en twee grote vertrekken aan weerszijden daarvan gerealiseerd.

Overigens is op zolder de kapconstructie geheel in het zicht. Deze is uitgevoerd als gordingenkap, ondersteund met forse kreupele A-spanten. Het dak is aan de binnenzijde met gipsplaten afgewerkt.

Gaafheid

De opzet van het winkel-/woonblok en de gevels van het gebouw zijn sinds de bouwtijd vrijwel ongewijzigd gebleven. Dit geldt voor de vensterindeling, raaminvulling en de afwerking van de bestaande gevels, alsmede voor de dakvorm.

Tussen 1980 en 1994 hebben enkele wijzigingen plaatsgevonden die met name betrekking hadden op de winkel. In het laatste jaar is de winkelruimte op de eerste verdieping herbestemd tot woning en verviel de karakteristieke wenteltrap in de winkel. Tevens werden op de verdieping nieuwe ramen met suskasten geplaatst. In 2020 werd de winkelpui aan de zijde van de Turfstraat als aan de Overwelving weer zoveel mogelijk terug gebracht in de toestand van 1953.

Wat betreft de bovenwoningen is het vervangen van de ramen op de eerste verdieping als meest ingrijpende aanpassing aan te merken, maar die in het algehele beeld een ondergeschikt karakter hebben. Deze en de eerder genoemde aanpassingen hebben weliswaar gevolgen gehad voor de authenticiteit van het pand, de kwaliteit van de architectuur is bij de verschillende wijzigingen steeds als uitgangspunt genomen en gerespecteerd en het uiterlijk nauwelijks veranderde. De aanpassingen aan de pui in 2020 hebben hierin een belangrijk gunstig aandeel gehad.

Samenvattend heeft het winkel/woonblok Turfstraat 41-45 zijn oorspronkelijke verschijningsvorm en architectuur behouden.

Bouwdossiers

RAZ Arch.nr 324, bouwvergunningen Zutphen 1946-1971

RAZ. Arch.nr.395, bouwvergunningen Zutphen 1971-1989

RAZ Arch.nr.512, bouwvergunningen Zutphen 1989-2010

RAZ Arch.nr 0103, archief bureau wederopbouw 1945-1953

Literatuur

- Joosje van Dam, *Wederopbouw in Zutphen*, special Zutphen Monumentaal, Zutphen 2007
- Michel Remery: *Katholieke architectuur in de twintigste eeuw: de vier architecten van de Leidse familie Van der Laan*. Hilversum, Uitgeverij Verloren, 2018.

Waardering

Het winkel-/woonpand Turfstraat 41-45 te Zutphen door N. van der Laan en J.J. Brugman uit 1951-'53 is van algemeen belang voor de gemeente Zutphen vanwege de volgende waarden:

Architectuurhistorische waarden

- Vanwege de hoogwaardige kwaliteit van het ontwerp en de uitvoering daarvan.
- Typologisch, als goed voorbeeld van een gecombineerd winkel-/woonpand uit de wederopbouwperiode en van belang om te kunnen voldoen in de grote behoefte aan woon- en winkelruimte in de eerste jaren na WOII.
- Als goed voorbeeld van een uitgevoerd ontwerp van de Nederlandse architect Nico van der Laan, een vanwege de intensieve samenwerking met Dom Hans van der Laan landelijk belangrijk bureau uit de periode rond en na de Tweede Wereldoorlog.

Stedenbouwkundige waarden

- Vanwege de prominente en ruimte-definiërende ligging van het gebouw aan de Overwelling, een belangrijke stedenlijke ruimte en tevens onderdeel van een belangrijke verkeersroute door de stad.
- Als belangrijk gerealiseerd stedenbouwkundig element van een groter bouwblok binnen het wederopbouwplan van het stationsgebied van Zutphen.
- Vanwege de prominente tweezijdige oriëntatie op het kruispunt Turfstraat-Overwelling en de eveneens prominente positie in de zichtas van de straat Rijkshage.

Algemeen historische waarden

- Als vroeg voorbeeld van een gerealiseerd gebouw in de wederopbouwtijd en daarmee uitdrukking gevend aan de schaal van de verwoesting in WOII en de grote inzet die in de jaren erna is gepleegd om de stad te herstellen.

Gaafheid/herkenbaarheid

- Vanwege de hoge mate van gaafheid van het oorspronkelijke ontwerp en de gematerialiseerde uitwerking daarvan.

Zeldzaamheid

- In zijn opzet, stijl en uitwerking is het winkel-woonpand aan de Overwelling voor Zutphen een zeldzaam gebouw. Vergelijkbare gebouwen van deze schaal, kwaliteit van architectonische uitwerking en/of functie uit deze periode komen in de stad slechts sporadisch voor.
- In het oeuvre van het architectenbureau van N. van der Laan bevinden zich voor zover bekend behalve het tot hetzelfde project behorende pand Overwelling 1-3/Spoorstraat 1-3, geen andere gebouwen uit deze periode in Zutphen of de regio.

Redengevende omschrijving

Het blokje winkels met bovenwoningen Turfstraat 41, 43, 45 te Zutphen is een historisch gebouw van architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit, vanwege het architectonisch ontwerp, het gerealiseerde materiële object en de bijdrage aan de ruimtelijke kwaliteit aan het kruispunt Turfstraat-Overwelving. Samen met de adressen Overwelving 1-3/Spoorstraat 1-1a, 3-3a vormt het een blok dat feitelijk de gehele zuidwand van het plein de Overwelving definieert, alsmede de twee aansluitende kruispunten Turfstraat-Rijenhage en Overwelving-Rozengracht-Spoorstraat in een deel van Zutphen dat naar aanleiding van de wederopbouwplannen na WOII tot stand kwam.

Van stedenbouwkundig en architectuurhistorisch belang is het gegeven dat de architectuur van het object (massa-opbouw, gevelindeling, materiaalgebruik en detaillering) een vanzelfsprekende verbinding maakt met zowel de middeleeuwse, de negentiende-eeuwse en wederopbouwarchitectuur in de omgeving.

Het gebouw Turfstraat 41-45 is tevens van architectuurhistorische en algemeen historische betekenis als onderdeel van het oeuvre van architect N. van der Laan uit 's-Hertogenbosch en als gematerialiseerd ontwerp binnen de architectuurgeschiedenis van Zutphen tijdens de wederopbouwjaren, daarnaast als tastbaar onderdeel van de planmatige stedelijke verandering in dit deel van Zutphen tijdens de eerste vijftien jaar na de Tweede Wereldoorlog.

Bijlage: afbeeldingen

Foto's

◀ Turfstraat 41-45 kort na oplevering. De winkel was toen toegankelijk door een portiek aan de Overwelving met huisnummer 5. In 1980 werd de portiek bij de winkel getrokken en de ingang naar de Turfstraat verplaatst. Foto Erfgoedcentrum Zutphen

▲ Het blokje woningen en wisselwinkels Overwelving 1-3 kort na oplevering in 1951. De bouw van Turfstraat 41-45 moest nog starten. Het grote witte pand op de hoek Turfstraat – Rijkenshage is in 1953-54 gesloopt voor de verbreding van de Rijkenshage. Foto collectie RAZ

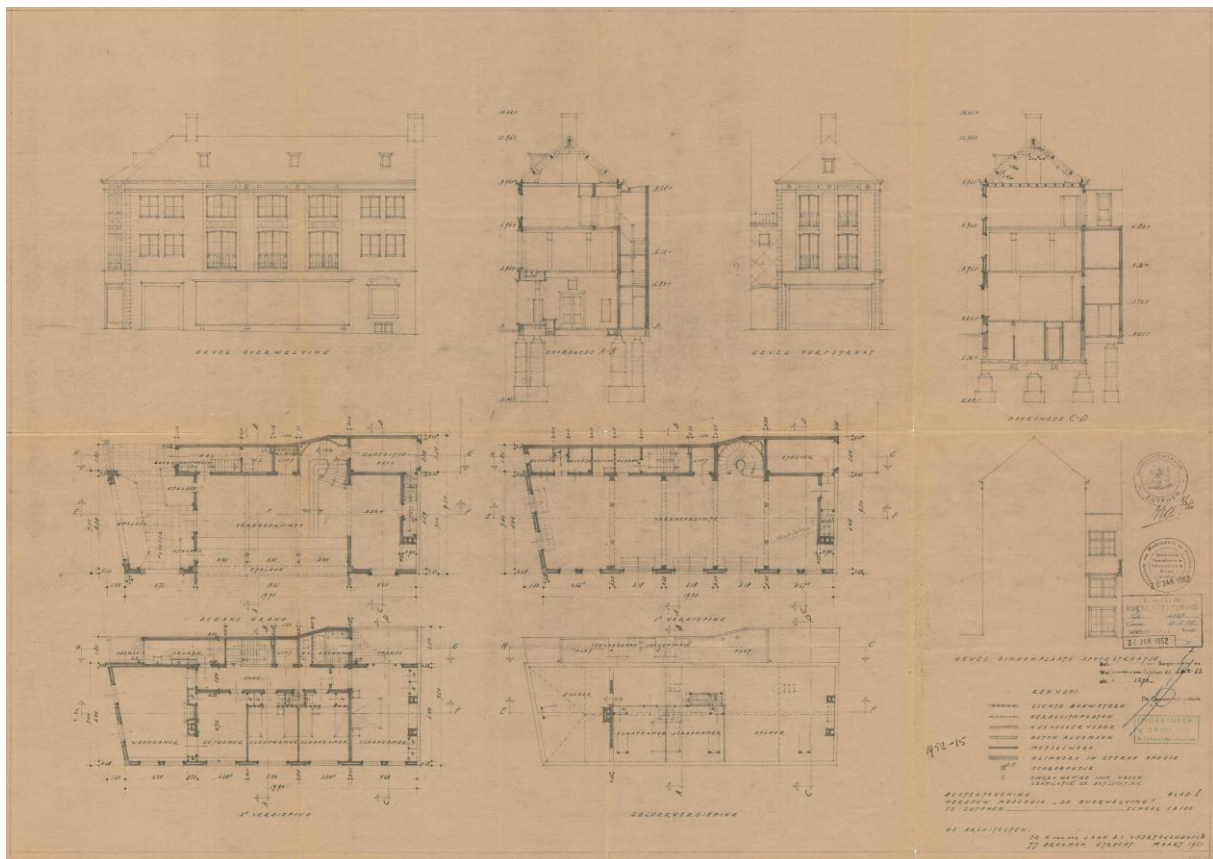

▲ Het pand op de hoek Turfstraat - Overweling. Foto J. Krijnen - gemeente Zutphen 2024

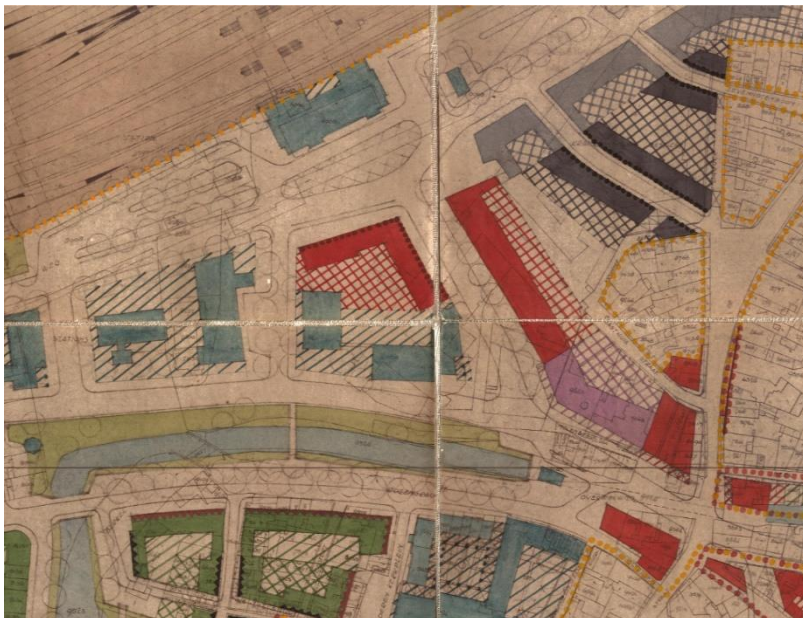

Geveltekeningen en plattegrond

▲ Gevels, doorsneden en plattegronden door N. van der Laan en J.J. Brugman uit 1951, opgeleverd in 1953. Collectie Regionaal Archief Zutphen

▲ Plankaart Binnenstad (detail) wederopbouwplan Zutphen 1948. Rechtsonder is de locatie van het blokje met wisselwinkels en bovenwoningen aan de Overwelving rood gemarkeerd. Bron: Erfgoedcentrum Zutphen